

Nr 6.

Ankom till riksdagens kansli den 2 mars 1922 kl. 12 m.

Utlåtande i anledning av väckt motion om ändringar i instruktionen för riksdagens justitieombudsman.

Uti en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 140, som behandlats av första lagutskottet, hava herrar *Kilbom* och *Samuelsson* hemställt, att riksdagen antingen ville uppdraga åt särskilda kommitterade att utarbeta förslag till sådana förtydliganden, tillägg eller ändringar i instruktionen för riksdagens justitieombudsman, att en effektivare övervakning, från justitieombudsmannens sida, av lagars och författningars efterlevande av domare och andra ämbets- och tjänstemän måtte uppnås, eller ock, därest detta icke bifölles, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om verkställande av utredning och framläggande av förslag för riksdagen av nyssnämnda beskaffenhet.

Beträffande de skäl motionärerna anfört stöd för sin ifrågavarande hemställan, får utskottet hänvisa till motionen.

Enligt den för justitieombudsmannen gällande instruktion av den 14 maj 1915 åligger det honom att utöva en allmän tillsyn över lagars, författningars och instruktioners efterlevnad av domare, ämbets- och tjänstemän, samt, om de i sina ämbetens utövning av våld, mannamån eller annan orsak begått någon olaglighet eller underlåtit att behörigen fullgöra sina ämbetsplikter, dem vid vederbörliga domstolar i laga ordning därför tilltala eller låta tilltala. Justitieombudsmannen bör därvid förnämligast anmärka och beivra sådana av domare, ämbets- och tjänstemän begångna fel, som synas honom antingen härröra från egennyttan, vrångvisa, våld eller grov försumlighet eller bereda en allmän osäkerhet för medborgares rättigheter, samt må, därest han finner någon domare, ämbets- eller tjänsteman hava

J. O:s instruktion av den 14 maj 1915.

felat endast av ovarsamhet, utan vrång avsikt, låta bero vid vunen rätelse eller avgiven förklaring eller vad eljest förekommit i saken. Innan rättegång anställes, bör justitieombudsmannen lämna den eller dem, vilka äro ifråga att tilltalas, tillfälle att inom kort av honom föreskriven tid inkomma med de upplysningar, till vilka de kunna anse sig befogade. Klaggar någon hos justitieombudsmannen över åtgärd av domare, ämbets- eller tjänsteman, må justitieombudsmannen med hänsyn till sakens beskaffenhet efter nu angivna grunder antingen gå i författning om anställande av åtal eller låta vid vad i saken förekommit bero. Genom årliga inspektionsresor skall justitieombudsmannen göra sig noga underrättad om lagskipningens tillstånd och om de förhållanden i övrigt, som tillhöra området för hans ämbetsutövning. För fullgörandet av sin uppgift må justitieombudsmannen öfvervara domstolars och ämbetsverks överläggningar och beslut ävensom äga tillgång till alla domstolars, ämbetsverks samt ämbets- och tjänstemäns protokoll och handlingar, och äger han att av ämbetsmännen fordra den lagliga handräckning, de enligt § 99 regeringsformen äro skyldiga att lämna honom. I sistnämnda lagrum föreskrives, bland annat, att Konungens ämbetsmän i allmänhet äro skyldiga att lämna justitieombudsmannen laglig handräckning.

Motionen.

I den nu förevarande motionen framhålles det enligt motionärernas mening förefintliga behovet av en effektivare övervakning från justitieombudsmannens sida över gällande författningars efterlevande av domare samt andra ämbets- och tjänstemän; och föreslås i detta syfte sådant förtydligande, tillägg eller ändring i gällande instruktion för justitieombudsmannen, att denne skulle äga skyldighet:

1. att om misstanke eller anmälan om att lagstridig handling begåtts föreläge eller på annat sätt kommit till justitieombudsmannens kännedom, inom kort tid avfordra förklaring och företaga utredning därom;

2. att om den anmälde, utan att hava erhållit justitieombudsmannens tillstånd, dröjde att inkomma med förklaring inom föreskriven tid, beivra detta såsom tjänstefel;

3. att då anmälda förhållanden bestredes, införskaffa bevisning och uppgift på vittnen samt ofördröjligen därefter genom lämpliga personer anställa förhör med dessa; samt

4. att i likhet med andra åklagare, då anledning föreläge antaga att lagstridig handling begåtts, som kränkte den allmänna rättsordningen eller någon medborgares rättighet, vid laga domstol ofördröjligen låta åtala den felande.

Vad först angår de föreslagna ändringarna i instruktionen i de under punkterna 1, 2 och 4 angivna hänseenden, kan utskottet icke finna annat än att justitieombudsmannen redan enligt nu gällande instruktion har skyldighet att vidtaga de i berörda punkter omförmälda åtgärder. Givetvis måste emellertid överlämnas åt den person, som beklätts med det viktiga förtroendeuppdraget att vara riksdagens ombudsman, att pröva, huruvida en verklig rättskränkning föreligger, som bör föranleda ett ingripande från hans sida, ävensom att, därest ett inskridande anses påkallat, välja den lämpligaste formen härför. Den omständigheten, att en klagande, vilken i regel saknar förmåga att opartiskt bedöma förhandenvarande omständigheter, förmenar sig hava genom någon ämbetsmans försummelse i tjänsten lidit en rättsförlust, utgör givetvis icke tillräcklig grund för anställande av åtal. Naturligt är även, att justitieombudsmannen, då mindre felaktigheter förekommit, undviker att anställa åtal för att i stället begagna andra medel för rättelses vinnande. En granskning av justitieombudsmannens ämbetsberättelser giver vid handen, att han under de senare åren i ett flertal fall, som enligt förut tillämpad praxis skulle hava föranlett åtal, allenast avlätit erinringar till de felande. Icke sällan synes justitieombudsmannen hava låtit frågan om åtal bero därav, huruvida ämbetsmannen medgivit felet och förklarat sig ämna för framtiden undvika dess upprepande. Ett villkor för dylika ärendens avveckling utan åtal har dock varit, att om det allmänna eller någon enskild genom förseelsen lidit skada, som kunnat och bort gottgöras, den felande lämnat sådan gottgörelse. Särskilda omständigheter böra även mana justitieombudsmannen att iakttaga en viss försiktighet vid användande av åtalsvapnet. I sådant avseende må särskilt erinras därom, att under de sista åren flera efter förordnande av justitieombudsmannen utförda åtal helt eller delvis ogillats. För bibehållande av ämbetets anseende är det nödvändigt, att rättegång anhängiggöres allenast då utsikt finnes för bifall till den utförda talan, eller då ett viktigt allmänt intresse kräver, att någon ämbetsmans förhållande i tjänsten, vilket i och för sig är klandervärt, göres till föremål för prövning vid domstol. Det skulle icke vara lyckligt, om den uppfattningen vunne insteg, att ett av justitieombudsmannen anställt åtal kunde av den tilltalade emotses med jämförelsevis stort lugn. Anmärkas bör även, att betydelsen av justitieombudsmannens verksamhet icke får mätas allenast efter antalet av honom anställda åtal eller avlättna erinringar. Även indirekt utövar justitieombudsmannen ett betydelsefullt inflytande, ty såsom lagutskottet vid riksdagen 1859—60 framhållit: »Ju mindre anledningar för honom att

gripa in med sin ämbetsmyndighet, desto säkrare är ändamålet med institutionen uppnådt. Hvarhelst lag och rätt skipas af oväldige och samvetsgranna domare — hvarhelst förvaltningen går sin jämna gång, varsam att ej öfverskrida gränserna för sin myndighet — hvarhelst det fria ordet ostördt höjer sin stämma — där torde man ej kunna förneka ett, om ock ej synligt, inflytande af det ämbete, hvarom nu är fråga.»

I motionen hava framställts vissa anmärkningar mot den i justitieombudsmannens till innevarande års riksdag avgivna ämbetsberättelse intagna sammanställning av under år 1921 handlagda klagomål och anställda åtal med mera (J. O:s ämbetsberättelse sid. 309). Ehuru motionärernas ifrågavarande anmärkningar huvudsakligen synas vara grundade icke på undersökning av de verkliga förhållandena utan endast på lösa antaganden och insinuationer samt fördenskull knappast förtjäna avseende, vill utskottet upplysa, att av de under år 1921 å justitieombudsmansexpeditionen förda diaries och expeditionens registratur för samma tid framgår, bland annat, att i 33 av de under punkt 4 i ovannämnda sammanställning upptagna 196 ärenden, vilka efter vederbörandes hörande med eller utan erinran avskrivits, erinringar tillställts vederbörande, att under året avlåtits sammanlagt 65 erinringar, samt att de under punkt 5 i berörda sammanställning antecknade 222 ärenden, vilka efter annorledes verkställd utredning eller utan åtgärd avskrivits, fördela sig sålunda:

klagomål av oredigt innehåll.....	44
klagomål mot kommunala eller taxeringsmyndigheter och mot privata personer samt anonyma klagomål	42
klagomål, som inneburit allenast upprepning av tidigare gjorda framställningar,	4
klagomål, som avskrivits efter å expeditionen verkställd undersökning, (granskning av motiv till lagar med mera)	12
klagomål, som avskrivits, sedan föreläggande ej fullgjorts,	5
klagomål, som lämnats utan avseende såsom uppenbart obefogade,.....	51
framställningar med begäran om upplysning, vilka, sedan dylik lämnats, ej föranlett vidare åtgärd,	12
vid granskning av fångförteckningar gjorda anmärkningar, som avskrivits efter infordrande av utslag, handlingar eller upplysningar i övrigt	52

Motionärerna hava dragit i tvivelsmål, huruvida i de under punkt 3 i meromnämnda sammanställning förtecknade 48 ärenden, vilka avskrivits på grund därav, att klaganden erhållit gottgörelse eller eljest rättelse vunnits, någon klagande förklarar sig nöjd med den vunna gottgörelsen eller

rättelsen eller i övrigt delat justitieombudsmannens uppfattning därom. Det kan väl dock knappast vara motionärernas mening, att den omständigheten, att någon klagande till äventyrs icke varit tillfredsställd med den vunna gottgörelsen eller ej delat justitieombudsmannens uppfattning därom, skulle utgöra skäl för en ändring av den för justitieombudsmannen gällande instruktion.

Motionärerna hava särskilt påtalat det förhållande, att justitieombudsmannen i ett uti ämbetsberättelsen, avdelning I, under nr 9 antecknat ärende angående åtal mot en ämbetsman i ett statsdepartement skulle hava visat otillbörlig efterlåtenhet mot den felande. Beträffande denna anmärkning får utskottet framhålla, att det skulle hava varit synnerligen olämpligt att i nämnda ärende, vilket avsåg berörda ämbetsmans uraktlåtenhet att i rätt tid behandla två på hans föredragning ankommande besvärsmål, beivra ämbetsmannens underlåtenhet att ställa sig av justitieombudsmannen givna förelägganden till efterrättelse, innan målen blivit slutligt behandlade. I ifrågavarande ärende var det av vikt att påskynda målens avgörande, vilket lämpligen kunde ske genom upprepade anmaningar, varjämte åtal för de begångna förseelserna, vilka borde i ett sammanhang lagföras, ej lämpligen kunde igångsättas förr än det blivit möjligt att fastslå längden av det förelupna dröjsmålet med målens avgörande. Sedan målen slutbehandlats, har även åtal anställts och den felande genom utslag, som vunnit laga kraft, fällts till ansvar jämväl för sin mot justitieombudsmannen visade tredska.

Vad slutligen angår det under punkt 3 i motionen uttalade önskemål, att justitieombudsmannen måtte åläggas att, då anmärkta förhållanden bestredes, införskaffa bevisning bland annat genom anställandet av vittnesförhör, finner utskottet sig icke kunna tillstyrka någon ändring uti eller tillägg till instruktionen i nu angivet hänseende. I instruktionen för justitieombudsmannen av den 1 mars 1830 stadgades såsom förutsättning för att en inkommen klagoskrift skulle av justitieombudsmannen upptagas, att klaganden sökte med *fullständiga* handlingar och bevis sin klagan styrka. Denna bestämmelse, som icke torde hava tillämpats efter ordalydelsen, mildrades i den nu gällande instruktionen så tillvida, att däri föreskrevs, att vederbörande skulle med handlingar och bevis söka styrka sin talan. En granskning av de utav justitieombudsmannen behandlade ärenden giver även vid handen, att motionärernas påstående, att bevisbördan helt och hållet lägges på klaganden, är oriktigt. Såväl då den av klaganden förebragta bevisningen är ofullständig, som då han till stöd för sin framställ-

ning icke kunnat åberopa något material, söker justitieombudsmannen esomoftast på olika vägar införskaffa den för ärendets avgörande erforderliga utredning. Uti det i förenämnda ämbetsberättelse, avdelning I, under nr 25 refererade ärende angående åtal mot en ämbetsman vid landsstaten, har justitieombudsmannen sålunda upprepade gånger avfordrat den felande förklaringar och infordrat yttranden från ett flertal olika myndigheter, och har han uti det i samma avdelning under nr 23 antecknade ärende angående åtal mot två tjänstemän vid statens bränslekommission föranstaltat om polisutrednings verkställande. Kravet på åtgärder från justitieombudsmannens sida får emellertid icke leda till att en klagande tillerkännes rätt att under alla förhållanden påfordra åtgärder för utredning och bevisning. Att, såsom motionärerna föreslagit, ålägga justitieombudsmannen skyldighet att införskaffa uppgift på vittnen samt att genom lämpliga personer anställa förhör med dessa finner utskottet olämpligt.

På grund av vad sålunda anförts, och då den för justitieombudsmannen gällande instruktion så sent som 1915 undergått en genomgripande omarbetning, får utskottet hemställa,

att ifrågavarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 2 mars 1922.

På första lagutskottets vägnar:

JAKOB PETTERSSON.

Vid detta ärendes behandling hava närvarit: herrar Pettersson i Södertälje, Hederstierna, Jacob Larsson, Rogberg, Klefbeck, Edw. Larson, Sandegård, Lindqvist i Halmstad*, Pettersson i Bjälbo*, Strid*, E. I. Lindley*, af Ekenstam, Leo*, Svensson i Eskhult* och Lindgren i Dingelvik*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.